

Ovidiu Albert

Goti v spodnjem Podonavju in njihov pomen za krščanstvo v današnjem romunskem prostoru

UDK 281(498=3)»02/03«

ALBERT Ovidiu, dr., Romania, Piatra-neamt, C. Matase, bl. 14, ap. 100

Goti v spodnjem Podonavju in njihov pomen za krščanstvo v današnjem romunskem prostoru**Zgodovinski časopis**, Ljubljana 62/2008 (138), št. 3–4, str. 315–322, cit. 50

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (De., Sn., En.)

Pregledni znanstveni članek

Pokristjanjenje Gotov na območju spodnjega Podonavja se je začelo v 3. stoletju z njihovimi pohodi čez Donavo, na katerih so zajeli tudi krščanske vojne ujetnike. Majhne krščanske skupnosti so kasneje vodili različni voditelji, med njimi škof Wulfila, prevajalec Biblije v gotski jezik. Množična spreobrnitev »barbarov«, ki je bila politično podprta, je potekala okrog leta 370, ko je Gotom vladal Fritigern. Vpliv gotskega krščanstva na dačansko-romansko prebivalstvo je bil dokaj omejen. Kazal se je kot sprejem krščanskih izrazov latinskega izvora, ki jih je lokalno prebivalstvo prevzelo od Gotov. Vključitev Gotov v svet »vzhodnega romanstva« so omogočile uredbe cesarja Teodozija I, ko so bili Goti že naseljeni v mejah Rimskega cesarstva.

Avtorski izvleček

UDC 281(498=3)»02/03«

ALBERT Ovidiu, Phd., Romania, Piatra-neamt, C. Matase, bl. 14, ap. 100

The Goths in the Lower Danubian Area and Their Significance for Christianity in Present-Day Romania**Zgodovinski časopis (Historical Review)**, Ljubljana 62/2008 (138), No. 3–4, pp. 315–322, 50 notes

Language: Sn. (De., Sn., En.)

The Christianization of The Goths from The Lower Danube started in the 3rd century A.D. with their expeditions to the south of Danube, where they took Christian prisoners. The small Christian communities were shepherded afterwards by various priests among whom by bishop Wulfila, the translator of the Bible in the Germanic language. The mass conversion of the »barbarians«, politically justified, took place around 370 A.D., during the reign of Fritigern. The influence of Goths' Christianity on the Daco-Romans was reduced. It would rather be a taking over of Christian terms of Latin origin by the Goths from the local population. The integration of the Goths in the »oriental Romanity« occurred through the measures taken by Theodosius I, when the Goths were already inside the Roman Empire.

Author's abstract

Pomemben proces v zgodovini krščanstva v IV. stoletju, posebej na ozemlju spodnjega Podonavja, je pokristjanjevanje Germanov. Po poročilih krščanskih virov so prvi kristjani med Goti obstajali že v 3. stoletju. Gre za posledice gotskih napadov na Malo Azijo, zlasti na ozemlje rimskih provinc Galatije in Kapadokije. Krščanski vojni ujetniki so kot prvi začeli širiti krščanstvo med Germane.¹ Na tej podlagi lahko domnevamo, da so prve krščanske skupnosti nastale že pred nastopom Wulfila (310–383).²

¹ Sozomenos, *Historia ecclesiastica* (odslej HE) II, 6, 1; Philostorgios, HE II, 5; Commodianus, *Carmen apologeticum* 5–16. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris 1918, 408–409, 417, 418; E.A. Thompson, *Christianity and the Northern Barbarians*, v: *The Conflict between Paganism and Christianity in the fourth Century*, essays edited by A. Momigliano, Oxford, 1954, 58; N. Zugravu, *Regiunea Gurilor Dunării și Asia Mică în secolele IV–VI*, *Memoria Antiquitatis*, 22, Piatra Neamț 2001, 469.

² K. Schäferdiek, *Ulfla(s)* (got. Ulfla od. Wulfila, Wölfllein), *Lexikon für Theologie und Kirche*, 10, 2001, 352–353.

V zgodovinopisju se je pogosto domnevalo, da so »barbari« (Germani),³ ki so služili kot vojaki v rimski vojski in so sprejeli krščanstvo, pomembno prispevali k pokristjanjevanju svojih sonarodnjakov. Vendar ta domneva ni sprejemljiva, saj Germani, katerih religiozne predstave so bile trdno zasidrane v religioznem svetu poganstva, niso zlahka sprejemali idej privržencev nove religije. Izjemoma so sprejeli krščanstvo tudi pripadniki vodilnih družbenih plasti med Germani, ki so glede na plemensko družbeno ureditev in vodilno vlogo, ki so jo imeli v vojski, lahko omogočili množične prestopne v krščanstvo. Če bi ti ne imeli takšnega položaja v gentilni družbeni ureditvi, bi posamezniki, kot na primer sv. Saba (okrog 334–372), zaradi sprejema nove religije lahko končali v izgnanstvu ali pa bi ga plačali z življenjem.⁴ Zato vpliva vojakov na širjenje krščanstva med Germani ne smemo precenjevati.

Tudi trgovci niso odigrali pomembnejše vloge pri pokristjanjevanju Gotov, saj ne obstajajo dokazi, ki bi tako njihovo vlogo potrjevali. Ob Donavi je dejansko obstajalo večje število trgovskih postojank,⁵ prav tako so bili na gotskem ozemlju dejavni rimski trgovci.⁶ Takšne razmere so pripomogle k pokristjanjevanju drugih območij na mejah rimskega cesarstva, kot sta bili kraljestvo Axum (Etiopija)⁷ in sabejsko kraljestvo v Arabiji.⁸

Poznana so imena nekaterih vzhodnih škofov, ki so vzdrževali stike z barbari po njihovem vdoru v rimsko cesarstvo.⁹ Wulfilo, »krščanskega škofa v getski deželi«,¹⁰ je posvetil tedanji arijanski škof v Konstantinoplu Evzebij iz Nikomedije († 341),¹¹ z nalogo, da izvaja dušno pastirstvo med že obstoječimi kristjani.¹² Splošno sprejeto je mnenje, da je Wulfila ustanovil prvo arijansko cerkveno skupnost med Goti. Vendar pa se v nekaterih poročilih pri Sokratu,¹³ Sozomenu¹⁴ in Teodoretu¹⁵ omenja kot »pravoverni« škof. Poročilo Avksencija (Auxentius) iz Durostora (dan. Silistra v severni Bolgariji), ki ga navaja njegova *Epistula de fide, vita et obitu Ulfilae*, pa je povsem jasno: gotski škof je bil vseskozi privrženec arijanske veroizpo-

³ K oznaki »barbar« in njenem pomenu v tej dobi glej S. Rugullis, Die Barbaren in den spätrömischen Gesetzen. Eine Untersuchung des Terminus barbarus (Europäische Hochschulschriften 3, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, 513), Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris 1992; A. Chauvot, Opinions romaines face aux barbares au IVe siècle ap. J.-C. (Collections de l'Université des Sciences Humaines de Strasbourg. Études d'archéologie et d'histoire ancienne), Paris 1998.

⁴ Acta sanctorum, Aprilis II, 2–8.

⁵ Themistios, Oratio X, 133–140; Ammianus Marcellinus XXVII, 5, 7. A. Suceveanu, A. Barnea, La Dobroudja romaine, Bucarest, 1991, 236–238, 250; N. Zugravu, Geneza creștinismului popular al românilor, București 1997, 310, 333.

⁶ M. Alexianu, N. Zugravu, Makarios. Sur la signification d'un anthroponyme attesté à Trușești (culture Sântana de Mureș-Cernjakhov), Studia Antiqua et Archaeologica, 3–4, Iași 1997, 173–178.

⁷ Sozomenos, HE, II, 24; Theodoretos, HE, I, 23, 1 in 5.

⁸ Philostorgios, HE III, 4.

⁹ V. Schultze, Geschichte des Untergangs des griechisch-römischen Heidentums, I (1887), 87–122; 298–333; II (1892), 203–339; K. Müller, H. v. Campenhausen, Kirchengeschichte, I, Tübingen 1941, 458–494; B. Kötting, Christentum (Ausbereitung), Reallexikon für Antike und Christentum, 2, 1954, 1139–1159; H. Frohnes, U.W. Knorr, Kirchengeschichte als Missionsgeschichte, I, München 1974; H.Ch. Brennecke, Nicetas (Niceta) von Remesiana, Theologische Real-Enzyklopädie 24, 1994, 461; M. Skeb, Christo vivere. Studien zum literarischen Christusbild des Paulinus von Nola (Hereditas. Studien zur Altenkirchengeschichte 11) Bonn 1997, 192–195; 210, 212; D. Trout, Paulinus of Nola. Life, Letters, and Poems, Berkeley, Los Angeles, London 1999, 198–200.

¹⁰ Philostorgios, HE II, 5.

¹¹ Kronologija Wulfilove posvetitve za škofa je nejasna; prim. K. Schäferdiek, Schwellenzeit. Beiträge zur Geschichte des Christentums in Spätantike und Frühmittelalter, hrsg. von W.A. Löhr und H.Ch. Brennecke, Berlin-New York, 1996, 2–6; N. Zugravu, Erezii și schisme la Dunărea Mijlocie și de Jos în mileniul I, Iași 1999, 65.

¹² N. Zugravu, Geneza creștinismului popular al românilor, 335–336.

¹³ Socrates, HE IV, 33, 6.

¹⁴ Sozomenos, HE VI, 37, 8–11.

¹⁵ Theodoretos, HE IV, 37, 3–5.

vedi (»*semper sic credidi*«).¹⁶ Njegova aktivnost pa ni imela posebno velikega vpliva, saj je bil skupaj s svojimi privrženci leta 348 izgnan. Arheološke potrditve za obstoj arijanskega krščanstva severno od Donave ob koncu 4. stoletja ne obstajajo.¹⁷

Drugi »heretik«, ki je deloval med Goti, je bil *Audios* iz Mezopotamije, ki ga je Konstantin II. (337–361) pregnal v Skitijo.¹⁸ Med Goti severno od Donave je širil nauk, da je imel Bog človeško podobo in da je bila njegova vloga pri stvarjenju sveta minimalna.¹⁹ Njegovi privrženci so spreobrili v krščanstvo del Gotov in celo ustanovili samostan, kjer so živeli po pravilih strogega redovnega življenja.²⁰ Med bolj znanimi pripadniki njegove shizmatične cerkve sta bila *Uranius* (Avdijev naslednik) in Got *Silvanus*. Njegovi privrženci so bili žrtve preganjanja v času Atanarika (371/372). Primer kaže, da so bile med Goti poleg arianizma navzoče tudi druge oblike krščanstva.

Do množične spreobrnitve Gotov v krščanstvo je prišlo okoli leta 370. Gotski voditelj Fritigern je potem, ko je z rimsko pomočjo premagal At(h)anarika, skupaj s številnimi Goti prestopil v krščanstvo.²¹ Eden od razlogov za spopad med obema voditeljema je bila Fritigernova naklonjenost Rimljanom,²² v kateri so drugi Germani videli grožnjo za svojo staro družbeno in državno ureditev ter za svojo vero.²³

Sledilo je Atanarikovo preganjanje kristjanov.²⁴ Spis o mučeništvu sv. Saba posreduje podobo gotskih krščanskih skupnosti v sredini 4. stoletja: navzočnost posameznih klerikov

¹⁶ *Dissertatio Maximini*, 59 in 63: »Ego Ulfila episkopus et confessor semper sic credidi et in hac fide sola et uera transitum facio ad d(omi)n(u)m meum. Credo unum esse D(eu)m Patrem, solum ingenitum et inuisiilem, et in unigenitum Filium eius, d(omi)n(u)m et d(eu)m n(ostrum), opificem et factorem uniuerse creature, non habentem similem suum, – ideo unus est omnium D(eu)s Pater, qui et d(e)i nostri est D(eu)s, – et unum Sp(iritu)m S(an)c(tu)m, uirtutem inluminantem et sanctificantem... nec D(eu)m nec d(eu)m nostrum, sed ministrum Cr(is)ti... subd[i]tum et obediens[em] in omnibus Fili[o]...«. N. Zugravu, *Geneza creștinismului...*, 335–336. Prim. *Patrologia Latina*, Supplementum I, Paris 1958, 706–707.

¹⁷ N. Zugravu, *Geneza...*, 337–338.

¹⁸ Epiphanius, *Panarion (Haereses)* 70, 14, 5. H.-Ch. Puech, *Audianer, Reallexikon für Antike und Christentum* 1, 1950, 910–915.

¹⁹ Theodoretos, *HE*, IV, 10, 2 in 4.

²⁰ Epiphanius, *Panarion (Haereses)*, 70, 14, 5–6.

²¹ Socrates, *HE*, IV, 33, 4; Theodoretos, *HE*, IV, 37, 1–3; Iordanes, *Getica* XXV, 131–132; N. Zugravu, *Geneza...*, 333–334, 336; Ph. Régerat, *La conversion d'un prince germanique au IVe siècle: Fritigern et les Goths, v: Clovis. Histoire et mémoire*, I, *Le baptême de Clovis, l'événement*, sous la direction de M. Rouche, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 1997, 171–184.

²² Socrates, *HE*, IV, 33, 7; Ammianus, XXXI, 8; K. Schäferdiek, *Gotien. Eine Kirche im Vorfeld des frühbyzantinischen Reiches*, *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 33, Münster, 1990, 36–52 (= *Schwellenzeit*, 97–114).

²³ Epiphanius, *Panarion (Haereses)*, 70, 15, 5; Iordanes, *Getica* XXV, 131.

²⁴ B. Pfeilschifter, *Kein neues Werk des Wulfila, Festgabe Alois Knopfler zur Vollendung des 60. Lebensjahr*, München, 1907, 192–224; H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mésie*, *Analecta Bollandiana* 31, 1912, 216–224; H. Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, 145–150; J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, 42, 422, 429–432, 436, 473; J. Mansion, *À propos des chrétiens de Gothie*, *Analecta Bollandiana* 46, 1928, 3–4, 365–366; E.A. Thompson, *The Visigoths in the time of Ulfila*, Oxford, 1960; E. Folieri, *Saba Goto et Saba Stratelata*, *Analecta Bollandiana* 80, 1962, 249–397; P.S. Năsturel, *Les actes de saint Sabas le Goth. Histoire et archéologie*, *Revue des Études Sud-Est Européennes* 7, 1969, 175–185; V. Sibiescu-Cocora, *Sfântul Sava 'Gotul'*, *Glasul Bisericii* 31, 1972, 3–4, 385–388; Ș. Alexe, *1600 de ani de la moartea Sfântului Sava »Gotul«*, *Biserica Ortodoxă Română*, 1972, 557–568; I. Rămureanu, *Actele martirice*, București, 1982 (*Părinți și scriitori bisericești* 11), 318–324; L. Stiernon, *Gothia, Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique* 21, 1986, 874–880; C. Zuckermann, *Cappadocian Fathers and the Goths*, *A. Scythian presbyter Ascholi, the biographer of St. Sabas the Goth*, *Travaux et Mémoires*, 11, 1991, 473–479; E. Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994, 112–116; 161–173; E. Popescu, *Qui est l'auteur de l'Acte du martyre de Saint Sabas »le Goth«? Quelques considérations autour d'une nouvelle hypothèse*, *Études byzantines et post-byzantines*, IV, recueillies et publiées par E. Popescu et T. Teoteoi, Iași, 2001, 7–19; N. Dănilă, *Martyrologium daco-romanum*, București 22003, 28–30, 74.

(*Guticas, Sansalax, Sava*)²⁵ v »utrdbah« severno od Donave.²⁶ Njegovi privrženci so lahko samostojno vodili tiste germanske krščanske skupnosti, kjer je Sabas lahko uveljavil svoj vpliv. Istočasno pa so bile te skupnosti pod oblastjo drugih Germanov, ki so zahtevali čaščenje germanskih božanstev in izpolnjevanje s tem skladnih običajev (uživanje žrtvenega mesta) ter izdajanje imen kristjanov v lastnih vrstah itd.²⁷ Po posredovanju Basilija Velikega in ob podpori vojaškega poveljnika ob spodnji Donavi (*dux Scythiae*) Junija Sorana (Iunius Soranus) je uspel prenos posmrtnih ostankov sv. Saba v Kapadokijo.²⁸

Spis o mučeništvu sv. Nichita,²⁹ kot zgodovinski vir za poznavanje razvoja gotških skupnosti severno od Donave ni tako pomemben kot spis o mučeništvu sv. Sabe. Njegov nastanek lahko datiramo najbolj zgodaj v 5. stoletje; besedilo je bilo napisano v Mopsuestiji v Kilikiji, kamor so bile prenešene svetnikove relikvije.³⁰ Vir vsebuje stereotipne formulacije, ki niso v skladu z zgodovinskimi okoliščinami.³¹

V času Atanarikovega preganjanja je 26 vernikov svojo zvestobo krščanski veri plačalo z življenjem. Med njimi se omenjajo kleriki *Bathusios, Vercas* in puščavnik *Arpylas*. Njihove posmrtno ostanke je zbrala »krščanska in pravoverna« kraljica *Gaatha*, kasneje (med leti 373–376 ali 383–392) pa so bili prenešeni v mesto Kizik (Cyzicum) ob Marmarskem morju. Sam prenos (*translatio*) kaže na to, da je ob koncu 4. stoletja obstajala duhovna vez med gotškimi skupnostmi ob spodnji Donavi in krščanskimi skupnostmi v Mali Aziji.³²

Od konca 4. stoletja dalje se je v patristični literaturi pojavilo vprašanje veroizpovedi Gotov. Auguštín iz Hippona omenja v »Gotski deželi« samo »katolike«,³³ nasprotno pa označuje Sozomenos gotške mučence kot »arijance«,³⁴ Ohranjeni fragment gotškega koledarja³⁵ potrjuje pravilnost pričevanja cerkvenega zgodovinarja, saj so bili Goti deležni podpore arijanskih škofov iz Konstantinopla.³⁶ V mučeniških spisih se gotški verniki označujejo kot »kristjani«, kot »pravoverni«, ki so kot mučenci pridobili »krono pravičnosti« in bili sprejeti v »nebeško kraljestvo«. Analiza tipologije mučeniških spisov omogoča več sklepov o njihovi veroizpovedi. Najprej, v tej dobi ni obstajala delitev med »katolike« in »pravoverne«. ³⁷ Večina mučencev

²⁵ Acta Sanctorum, Aprilis II, 4. K. Schäferdiek, Märtyrerüberlieferungen aus der gotischen Kirche des vierten Jahrhunderts, v: H. Ch. Brennecke, E. L. Grasmück, Ch. Marksches (eds.): Logos (Fs Luise Abramowski = Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft, Supplement 67), Berlin 1993, 328–360 (= Schwellenzeit, 169–203).

²⁶ Ker gre za dogodek zunaj meja rimskega cesarstva, bi mogli domnevati, da gre bodisi za star germanski baurgs kot center moči nekega germanskega plemenitaša bodisi za rimski castrum, ki so ga Goti ponovno poselili. Glej P.S. Nästurel, Les actes de saint Sabas le Goth ..., 181, op. 15; K. Schäferdiek, Märtyrerüberlieferungen..., 176, op. 35.

²⁷ Acta Sanctorum, Aprilis II, 3, 4, 6, 7.

²⁸ Basilius, Epistulae CLV in CLXIV; Acta Sanctorum, Apr. II, 8. Zugravu, Geneza, 335.

²⁹ Acta Sanctorum, Septembris 15. N. Dänilä, Martyrologium daco-romanum, 52–53, 74.

³⁰ K. Schäferdiek, Märtyrerüberlieferungen, 180–181.

³¹ Prav tam.

³² O gotških mučencih gl. K. Schäferdiek, Märtyrerüberlieferungen; N. Dänilä, Martyrologium daco-romanum, 24, 57, 72–74.

³³ Augustinus, Civitas Dei XVIII, 52: ... quando rex Gothorum in ipsa Gothia persecutus est Christianos crudelitate mirabili, cum ibi non essent nisi catholici, quorum plurimi martyrio coronati sunt...

³⁴ Sozomenos, HE, IV, 33, 5–7.

³⁵ Gotski koledar je bil sestavljen v času vzhodnogotske oblasti v Italiji (493–553) na podlagi starejšega zahodnogotskega izročila s konca IV. stol. Gl. H. Achelis, Der älteste deutsche Kalender, Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft, I, 1900, 308, 335; R. Loewe, Der gotische Kalender, Zeitschrift für Deutsches Altertum, 9, 1922, 245–290; E.A. Thompson, Christianity and the Northern Barbarians, 73–74.

³⁶ K. Schäferdiek, Das gotische liturgische Kalenderfragment – Bruchstück eines Konstantinopeler Martyrologs, Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 79, 1988, 116–137 (= Schwellenzeit, 147–168).

³⁷ H. Reichert, Die Bewertung namenkundlicher Zeugnisse für die Verwendung der gotischen Sprache. Methodendiskussion an Hand der Namen der Märtyrer aus der Gothia des 4. Jahrhunderts, hrsg. von H. Beck, Berlin, New York, 1989, 119–141, zlasti 122.

nosi oznako »pravovernih«, ki so svoje življenje darovali za Kristusa; verovali so »v eno in edino Cerkev božjega Sina«, ³⁸ v upanju na božjo previdnost (*providentia*) in božje usmiljenje (*misericordia*). Terminološke razlike med mučeniškimi spisi so bolj ali manj odvisne od njihove tipologije oziroma leksikalne stereotipnosti. Nekoliko kasnejši mučeniški spisi iz 5. stoletja, kot npr. *Passio S. Nicetae*, omenjajo nicejski koncil in pravovernega rimskega cesarja Konstantina. Ta omemba bi mogla pojasniti povezavo med gotsko veroizpovedjo in naukom Cerkve v rimskem cesarstvu.

Splošno je znano, da se ljudstva zunaj meja rimskega cesarstva v virih redko omenjajo. V primeru Gotov se lahko opremo na onomastiko v mučeniških spisih. Edini štirje kleriki, ki se omenjajo v teh spisih, nosijo gotska imena: *Batuses (Batwins)*, *Vercas (Wereka)*, *Guticas (Guththikas)*, *Arphylas (ali Harphylas)*.³⁹ Njihov številčni odnos do navadnih vernikov bi bil lahko tudi dokaz za njihov plemiški izvor, ki jim je v skupnosti dajal nekoliko večji ugled. Tako je imel duhovnik *Sansalas*, ki je izhajal od »At(h)arida, sina kralja Rodesteja«, ⁴⁰ boljši družbeni položaj kot sv. Sabas. Ne moremo izključiti možnosti, da so posamezni kleriki izhajali iz vrst gotskega plemstva.

Pogosto pomanjkljivi viri ne omogočajo, da bi precizno določili vsebino in značaj krščanstva pri Gotih. Ko so v rimskem krščanskem cesarstvu v 4. stoletju potekali spopadi z vsakovrstnimi herezijami, se krščanski Goti niso mogli neposredno vključiti v te boje na ozemlju Ilirika. Ko je Wulfila na koncilu v Konstantinoplu leta 360 podpisal veroizpoved,⁴¹ je bil že dolgo časa škof v Gotiji.⁴² Dejstvo, da je celotna gotska skupnost sledila njegovemu arijanskemu nauku, samo na sebi ni tako rekoč nič pomenilo. Znan je primer iz Antiohije v sredini 4. stoletja, ki ga opisuje cerkveni zgodovinar Teodoret: »Večina klerikov je bila okužena s kugo herezije, nasprotno pa si večji del prebivalstva ni upal javno izpovedovati krščanskega nauka, ki je bil brezbožna zmotā.«⁴³

Goti, ki so se nahajali v cesarstvu, so resda sprejeli arijanstvo kot svojo »uradno« veroizpoved, vendar pa niso mogli duhovno vplivati na domače prebivalstvo. Znano je, da so poskušali romunski izraz za »Božič« (*Crăciun*) razložiti na podlagi latinske besede *creatio*, kar naj bi bil element gotskega krščanstva v kasnejši romunski cerkvi.⁴⁴ Vendar pa tako kompleksnega pojma običajni verniki ne bi mogli razumeti in še manj sprejeti. Bolj verjetno je, da so bili Goti pod vplivom latinsko govorečega prebivalstva, na kar kažejo naslednji njihovi izrazi latinskega izvora: *aggilus*, *aikklesjo*, *aipiskaupus*, *aiwaggeljo*, *apaust(a)ulus*, *diab(a)ulus*, *praufetja*, *satana(s)*.⁴⁵

Naselitev Germanov južno od Donave je prinesla rimskemu cesarstvu številne gospodarske, družbene in upravne probleme. Rešitev gotskega vprašanja je videl Teodozij (379–395) v spreobrnitvi celotnega ljudstva k pravovernosti.⁴⁶ Ker so že dolgo časa obstajali stiki med gotsko cerkvijo in Konstantinoplom, je cesar na ekumenskem koncilu 381 potrdil obstoječo

³⁸ Auxentius (iz Durostora), Epistula de fide, vita et orbitu Ulfilae.

³⁹ K. Schäferdiek, *Schwellenzeit*, 200; N. Zugravu, *Geneza*, 336.

⁴⁰ *Acta Sanctorum*, Aprilis II, 4.

⁴¹ Sozomenos, *HE*, VI, 37, 8.

⁴² K. Schäferdiek, *Schwellenzeit*, 193.

⁴³ Theodoretos, *HE*, II, 24, 13.

⁴⁴ E. Berneker, *Slavisches Etymologisches Wörterbuch*, A–L, Heidelberg, 1908–1913, 603–604; G. Rohlf, *Von Rom zur Romania. Aspekte und Probleme romanischer Sprachgeschichte*, Tübinger Beiträge zur Linguistik, 226, hrsg. von G. Narr, Tübingen, 1984, 183 (»etimološko še vedno zelo sporno«); *Istoria Românilor*, II, *Daco-romani, romanici, alogeni*, București, 2001, 598.

⁴⁵ P. Scardigli, *Die Goten. Sprache und Kultur*, München, 1973, 102–111; H. Haarmann, *Der Einfluß des Lateinischen in Südosteuropa*, *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*, Wiesbaden, 1999, 545–585, predvsem 572.

⁴⁶ L. Várady, *Das letzte Jahrhundert Pannoniens*, Budapest, 1970, 27.

ureditev cerkve »med barbarskimi ljudstvi«. ⁴⁷ Rimskim cesarjem od Konstantina Velikega (306–337) ⁴⁸ dalje je postalo jasno, da je mogoče Germane vključiti v rimsko državo ne le z zavezniškimi pogodbami (kakršna je bila sklenjena 382), temveč v še večji meri z misijonskim prizadevanjem. ⁴⁹

Učinki Teodozijeve politike integracije Germanov v rimskem cesarstvu so se je s prihodom misijonarjev podvojili. ⁵⁰ V kolikšnem obsegu je ta odločitev vplivala na vsakodnevno življenje kristjanov na obmejnem ozemlju ob Donavi, je težko presoditi. Gotovo pa je, da je trajna naselitev Gotov južno od Donave prinesla vsakovrstne spremembe, ki so domače prebivalstvo prisilile k obliki sožitja z barbari. Pri tem je bila vloga krščanstva nedvomno velikega pomena.

Prevod iz nemščine Marko Planinc

Literatura

- Achelis, H. S., Der älteste deutsche Kalender, *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft*, 1, 1900, 308–335.
- Alexe, S., 1600 de ani de la moartea Sfântului Sava »Gotul«, *Biserica Ortodoxă Română*, 1972, 557–568.
- Alexianu, M., Zugravu, N., Makarios. Sur la signification d'un anthroponyme attesté à Trușești (culture Sântana de Mureș-Cernjakhov), *Studia Antiqua et Archaeologica*, 3–4, Iași 1997, 173–178.
- Chauvot, A., *Opinions romains face aux barbares au IVe siècle ap. J.-C.* Collections de l'Université des Sciences Humaines de Strasbourg. Études d'archéologie et d'histoire ancienne, Paris 1998.
- Dănilă, N., *Martyrologium daco-romanum*, București ²2003.
- Delehay, H., Saints de Thrace et de Mésie, *Analecta Bollandiana* 31, 1912, 161–300 (zlasti 216–224).
- Delehay, H., *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles 1921 (zlasti 145–150).
- Errington, M. R., Theodosius and the Goths, *Chiron* 26, 1996, 1–27.
- Folieri, E., Saba Goto e Saba Stratelata, *Analecta Bollandiana*, 80, 1962, 249–397.
- Frohnes, H., Knorr, W. U., *Kirchengeschichte als Missiongeschichte*, I, München 1974.
- Liebeschuetz, H. W. G. J., *Barbarians and Bishops. Army, Church, and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*, Oxford 2001.
- Lippold, A., *Theodosius der Große und seine Zeit*, Stuttgart 1968.
- Loewe, R., Der gotische Kalender, *Zeitschrift für Deutsches Altertum*, 9, 1922, 245–290.

⁴⁷ Canones oecumenici secundi concilii Constantinopolitani 2 (Les canons des conciles oecuméniques, ed. P.-P. Joannou, Pontificia commissione per la redazione del codice di diritto canonico orientale, Fonti, Fascicolo IX, Grottaferrata (Roma) 1962, 47).

⁴⁸ J.H.W.G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops. Army, Church, and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*, Oxford, 2001, 7.

⁴⁹ Panegyricus Latini Pacati dictus Theodosio 22, 3; Iordanes, *Getica* 145; Suda, *Lexikon* IV, 796 (ed. A. Adler, Leipzig 1928). L. Schmidt, *Die Ostgermanen*, München, 1934, 419; A. Piganiol, *L'Empire chrétien*, Paris, 1947, 235; A. Lippold, *Theodosius der Große und seine Zeit*, Stuttgart, 1968, 31; H. Wolfram, *Geschichte der Goten*, München, 1979, 156; S. Williams, G. Friell, *Theodosius. The Empire at Bay*, London, 1994, 91–102; R. Malcolm Errington, *Theodosius and the Goths*, *Chiron*, 26, 1996, 1–27.

⁵⁰ E. Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994, 57–73.

- Mansion, J., À propos des chrétientés de Gothie, *Analecta Bollandiana*, 46, 1928, 365–366.
- Müller, K., Campenhausen, v. H., *Kirchengeschichte*, I, Tübingen 1941, 458–494.
- Năsturel, S. P., Les actes de saint Sabas le Goth. Histoire et archéologie, *Revue des Études Sud-Est Européennes* 7, 1969, 175–185.
- Pfeilschifter, B., Kein neues Werk des Wulfila, *Festgabe Alois Knopfer zur Vollendung des 60. Lebensjahr*, München 1907, 192–224.
- Piganiol, A., *L'Empire chrétien (325–395)*, Paris 1947.
- Popescu, E., *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București 1994.
- Rămureanu, I., *Actele martirice* (Părinți și scriitori bisericești, 11), București 1982, 318–324.
- Rămureanu, I., Qui est l'auteur de l'Acte du martyr de Saint Sabas »le Goth«? Quelques considérations autour d'une nouvelle hypothèse, *Études byzantines et post-byzantines IV* (recueillies et publiées par E. Popescu et T. Teoteoi), Iași 2001, 7–19.
- Régerat, Ph., La conversion d'un prince germanique au IVe siècle: Fritigern et les Goths, v: Clovis. *Histoire et mémoire*, I, *Le baptême de Clovis, l'événement*, sous la direction de M. Rouche, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, Paris 1997, 171–184.
- Reichert, H., *Die Bewertung namenkundlicher Zeugnisse für die Verwendung der gotischen Sprache. Methodendiskussion an Hand der Namen der Märtyrer aus der Gothia des 4. Jahrhunderts*, hrsg. von H. Beck, Berlin, New York, 1989, 119–141.
- Rohlf, G., Von Rom zur Romania. Aspekte und Probleme romanischer Sprachgeschichte, *Tübinger Beiträge zur Linguistik*, 226, hrsg. von G. Narr, Tübingen 1984.
- Rugullis, S., *Die Barbaren in den spätromischen Gesetzen. Eine Untersuchung des Terminus barbarus* (Europäische Hochschulschriften 3, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, 513), Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris 1992.
- Scardigli, P., *Die Goten. Sprache und Kultur*, München 1973.
- K. Schäferdiek, Das gotische liturgische Kalenderfragment – Bruchstück eines Konstantinopeler Martyrologs, *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 79, 1988, 116–137 (= *Schwellenzeit*, 147–168).
- Schäferdiek, K., Gotien. Eine Kirche im Vorfeld des frühbyzantinischen Reiches, *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 33, Münster 1990, 36–52 (= *Schwellenzeit*, 97–114).
- K. Schäferdiek, Märtyrerüberlieferungen aus der gotischen Kirche des vierten Jahrhunderts. V: H. Ch. Brennecke, E. L. Grasmück, Ch. Marksches (eds.): Logos (Fs Luise Abramowski = *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft*, Supplement 67), Berlin 1993, 328–360 (= *Schwellenzeit*, 169–203).
- Schäferdiek, K., *Schwellenzeit. Beiträge zur Geschichte des Christentums in Spätantike und Frühmittelalter*, hrsg. von W.A. Löhr und H.Ch. Brennecke, Berlin-New York 1996.
- Schmidt, L., *Die Ostgermanen*, München 1934.
- Schultze, V., *Geschichte des Untergangs des griechisch-römischen Heidentums*, I–II, Hildesheim 1887, 1892.
- Sibiescu-Cocora, V., Sfântul Sava ‚Gotul‘, *Glasul Bisericii*, 31, 1972, 3–4, 385–388.
- Skeb, M., *Christo vivere. Studien zum literarischen Christusbild des Paulinus von Nola* (Hereditas. Studien zur Altenkirchengeschichte 11) Bonn 1997.
- Suceveanu, A., Barnea, A., *La Dobroudja romaine*, Bucarest 1991.
- Thompson, A. E., Christianity and the Northern Barbarians, v: *The Conflict between Paganism and Christianity in the fourth Century*, essays edited by A. Momigliano, Oxford 1954, 56–78.
- Thompson, A. E., *The Visigoths in the time of Ulfila*, Oxford 1960.
- Trout, D., *Paulinus of Nola. Life, Letters, and Poems*, Berkeley-Los Angeles-London 1999.
- Várady, L., *Das letzte Jahrhundert Pannoniens*, Budapest, 1970.

- Williams, S., Friell, G., *Theodosius. The Empire at Bay*, London 1994.
- Wolfram, H., *Geschichte der Goten*, München 1979.
- Zeiller, J., *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918.
- Zuckermann, C., Cappadocian Fathers and the Goths, A. Scythian presbyter Ascholius, the biographer of St. Sabas the Goth, *Travaux et Mémoires*, 11, 1991, 473–479.
- Zugravu, N., *Geneza creștinismului popular al românilor*, București 1997.
- Zugravu, N., *Erezii și schisme la Dunărea Mijlocie și de Jos în mileniul I*, Iași 1999.
- Zugravu, N., Regiunea Gurilor Dunării și Asia Mică în secolele IV–VI, *Memoria Antiquitatis*, 22, 2001, Piatra Neamț 439–493.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Goten an der unteren Donau und ihre Bedeutung für das Christentum im heutigen rumänischen Raum

Ovidiu Albert

Ein bedeutendes Problem für das Christentum im 4. Jahrhundert, insbesondere für den Unterdonauraum, ist die Christianisierung der Germanen. Laut christlichen Quellen sind die ersten Christen unter den Goten schon im 3. Jahrhundert nachweisbar, infolge der gotischen Ausgriffe nach Kleinasien bzw. in den römischen Provinzen Galatien und Kappadokien. Christliche Gefangene haben die ersten Germanen bekehrt. So dürfte man annehmen, dass die ersten christlichen Gemeinden an der Unteren Donau schon vor Wulfila (310–383) entstanden sind. Die Massenkonzersion der Goten zum Christentum hat um das Jahr 370 stattgefunden. Fritigern, ein wichtiger Stammesfürst der Westgoten, hat sich entschlossen, gemeinsam mit einer großen Anzahl von Untertanen christlich zu werden. Sein Gegner, Athanarich, bekämpfte die neue Religion und viele Gläubige bezahlten ihre Zugehörigkeit zum Christentum mit dem eigenen Leben. Aus der Schrift über das Martyrium des hl. Sabas sind verschiedene Aspekte der gotischen christlichen Gemeinden um die Mitte des 4. Jahrhunderts ersichtlich: die Anwesenheit mancher Kleriker (Guticas, Sansalas, Sava?) in den »Festungen« nördlich der Donau; die Christen durften sich innerhalb der germanischen Gemeinden, wo sich z.B. Sabas zu seinen Überzeugungen bekennen konnte, bereits selbst verwalten; gleichzeitig standen die Goten aber unter der Herrschaft anderer Germanen, die die Verehrung der germanischen Gottheiten und die heidnischen Bräuche (Essen von Opfern), ebenso wie den Verrat der Christen aus deren eigenen Reihen forderten.

Auch wenn die sich im Reich befindenden Goten selbst den Arianismus als »offiziellen« Glauben angenommen hatten, konnte sich dieser innerhalb der einheimischen Bevölkerung nicht durchsetzen. So wurde versucht, den rumänischen Begriff für »Weihnachten« (*Crăciun*) vom lateinischen »*creatio*« abzuleiten, was ein philologisches Anzeichen für den Einfluss des gotischen Glaubens in der rumänischen Kirchensprache wäre. Ein so komplexer Begriff könnte von den einfachen Gläubigen aber weder verstanden und noch weniger übernommen werden. Eher wurden die Goten von der lateinischen Bevölkerung beeinflusst, wie es aus den folgenden Beispielen ersichtlich ist: *aggilus*, *aikklesjo*, *aipiskaupus*, *aiwaggeljo*, *apaust(a)ulus*, *diab(a)ulus*, *praufetja*, *satana(s)*.

Die theodosianische Politik der Integration der Germanen in das Reich wurde durch die Entsendung der Missionäre verstärkt. Inwieweit diese Entscheidungen den Alltag der Donauchristen beeinflusst haben, kann man nur schwer sagen. Sicher ist aber, dass die Niederlassung der Goten südlich der Donau allerlei Änderungen mit sich brachte, was die Einheimischen zwang, einen *modus vivendi* mit den Barbaren zu finden. Das Christentum hat dazu viel beigetragen.